

abbasidiske revolution som udslag af en national persisk modstand mod arabisk fremmedherredømme (s. 299 f.).

Nu hvor udforskningen af de ikke-europæiske samfunds historie omsider har forladt tidligere tiders faglige isolation og i stigende grad orienterer sig efter udviklingen inden for den øvrige historieforskning, er det forstemmende at blive præsenteret for et værk, der helt lader de sidste 20-30 års teoretiske diskussioner og konkrete forskningsresultater ude af betragtning. Et sådant opkog af synspunkter og informationer, der i forvejen er tilgængelige for et dansk publikum, tyder på, at hverken forfatter eller redaktør føler faglig forpligtelse over for kredsen af historisk interesserede ikke-specialister, som værket vel i første række henvender sig til.

Peter Christensen

ANNE K.G. KRISTENSEN: Tacitus' germanische Gefolgschaft. Det kongelige danske Videnskabernes Selskab, Historisk-filosofiske Meddelelser 50:5. Kbh., Munksgaard, 1983. 93 s. 100 kr. + moms.

Med denne studie i det tidlige germanske samfunds politiske og sociale struktur har forf. placeret sig *in medias res*. Selvsagt implicerer ikke blot læsningen af Tacitus' Germania en lang række tunge hermeneutiske problemer, men indlejret i en undersøgelse af den germanske høvding og hans følge ligger også vanskelige og meget omdiskuterede forskningsområder som relationerne mellem romere, keltere og germanere, årsager til det romerske imperiums opløsning og den tidlige germanske 'stats' fremvækst. Det er klart det sidstnævnte område, som har forf.s interesse, og nærværende afhandling må karakteriseres som et spændende skridt frem mod et bedre og mere sikkert udgangspunkt for analyser heraf.

I sin meget klare indledning (s. 3-22) kobler forf. en forskningsoversigt og sin problemformulering sammen. Det er forf.s vurdering, at forskningen har arbejdet for disparat med Tacitus' tekst og primært af denne grund har bragt sig selv i en art pat-stilling. Der er stringens i redegørelsen herfor, og det dristige træk, som forf. konkluderende kan advokere for at bringe udvikling i situationen, synes rimeligt i den formulerede sammenhæng: en nylæsning af den væsentligste kilde, Tacitus' Germania, med en primær focusering på sammenhængen mellem de enkelte kapitler.

Således bliver en gennemgang og diskussion af en række tekststeder afhandlingens bærende element (især s. 25-53). Essentielt er det her, at de centrale passus i Germ. 13-14 må opfattes på en ny måde, hvis de tolkes i snæver sammenhæng med skildringerne i kap. 6 og 12. Efter forf.s analyse forekommer det klart, at den germanske høvding og hans følge omtales allerede dér, og den første konklusion må derfor tvingende blive (klarest s. 71 f.), at hvad man hidtil har opfattet som tre institutioner (*centeni ex singulis pagis*, *centeni comites* og *comites/comitatus*) må reduceres til een, og at det er denne ene, som omtales de nævnte steder. Denne konstatering giver naturligvis et langt bredere grundlag for nærmere at definere *comitatus principis*, og især den sammenhæng mellem *concilium*, *comitatus* og *princeps*, som derefter kan blotlægges, kaster ganske klart lys over det vel nok væsentligste spørgsmål i denne sammenhæng, nemlig om høvdingens følge har sit udspring i høvdingens 'Haus', altså den privatretslige sfære, eller om det er et offentligt-

ligt forhold. Decisiv er tilknytningen til *concilium* (råd/ting) og dermed 'offentlig ret', hvilket må fremtvinge en stillingtagen til de overordnede problemer omkring den germanske 'stats' udspring og opståen (Schlesinger, Graus, Kuhn, Kroeschell); ved at sandsynliggøre (og underbygge), at *Herrschaft* har sit udspring udenfor høvdingens *Haus*, yder forf. sit bidrag til en øget forståelse af den fortolkningsramme, som det øvrige kildemateriale må indpasses i. At denne afhandling således må indgå i den løbende debat, er utvivlsomt, men med hvilken vægt dette vil ske, afhænger naturligvis af bærekraften i den fremførte Tacitus-tolkning.

I arbejdet med en antik litterær kilde er forskeren i det store og hele tvunget til at antage to udgangspunkter: at den pågældende tekst er rimeligt sikkert overleveret, og at den antikke forfatter har indsigt i det emne, han skildrer, og at han har søgt at skildre det i en for datidens læsere meningsfuld sammenhæng. Det første kan vurderes med en ret høj grad af sikkerhed gennem en tekstkritisk analyse, medens det andet kræver en dyb indsigt i antik historiografisk tradition og genrer, i romerske samfundsforhold og i den givne forfatters baggrund og kilder. Derudover må en ring af kildemateriale – i dette tilfælde andre skriftlige kilder, arkæologisk og epigrafisk materiale – lægges omkring den pågældende tekst. Med det udgangspunkt og mål, forf. formulerer, finder anmelderen det korrekt, at det totale kildemateriale ikke inddrages; dels er dette sket, dels ville det ganske sprænge rammerne for fremstillingen, således som forf. også selv begrunder sin indsnævring af emnet (e.g. s. 72 ff.). Måske kunne dog muligheden for analogislutninger mellem germanske og keltiske stammeforhold uddybes. Det forekommer mig tvivlsomt, om Tacitus har evnet at foretage den samme skarpe skelnen mellem keltere og germanere som senere tider: især den østrigske og ungarske forskning (e.g. Pink, Dobesch, Mócsy o.a.) har gennem numismatiske og epigrafiske undersøgelser formået at give et ganske klart billede af stammestrukturerne blandt Donauområdet la Tène keltere netop på Tacitus' tid. For eksempel forekommer den serie af indskrifter, hvor termen *princeps* forekommer i forbindelse med keltiske høvdinge, interessant (e.g. AÉ 1951, 64).

Dog helt centralt bliver forf.s læsning af Germania. Man kan betragte Tacitus som den fornemste latinske stilist og forfatter; ordvalg, tankegang og disposition er omhyggeligt overvejet; den terminologi, som anvendes (*princeps*, *pagus*, *vicus*, *comites* etc.) må således betragtes som bevidst valgt, og det må være signifikant, at den netop ikke er teknisk i romersk offentlig-retslig kontekst. Det forstyrrende element, som mistanken om en *interpretatio romana* og *variatio sermonis* ville være, kan i samme sammenhæng – med forf. – holdes i baggrunden. Vejen synes således banet for at nå til klarhed over, hvad i al fald Tacitus har ment at vide om germanske stammestrukturer. Den analyse, som forf. foretager på dette grundlag, kan altså efter anm.'s mening foretages med en vis sikkerhed, netop når det drejer sig om Tacitus (næppe eksempelvis hvis det var Livius eller Caesar). Den gennemføres med stor kompetence og med den dristighed, som må forudsættes, hvis et forsøg på at give forskningen omkring det tidlige germanske samfund ny retning skal lykkes. I forlængelse af denne vurdering må også ligge, at nærværende afhandling nødvendigvis vil føre til en forstærket debat, som forhåbentlig også vil forårsage – om ikke andre incitament er til stede – at forf. følger den vej videre frem, som her er afstukket. Spændende ville det være at lægge den lille sammenhæng, som engang har eksisteret i Tacitus' forestillingsverden, bag sig til fordel for den store sammenhæng, som man måske lidt pretentiøst kunne kalde

romernes forestillingsverden. Hertil kræves en udfoldelse ikke blot i tid og rum, men sandelig også af kildemateriale. De spørgsmål, som her dukker op, er unægteligt *questiones vexatae*, men ønsker man at behandle disse som historiker, er forf.s udgangspunkt og idé den rigtige: at læse Tacitus på ny.

Peter Ørsted

HARALD ZIMMERMANN: *Das Papsttum im Mittelalter. Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie.* Uni-Taschenbücher 1151. Stuttgart, Verlag Eugen Ulmer, 1981. 254 s. 22,50 DM.

I overensstemmelse med tyngdepunktet i forfatterens forskning lægges i denne oversigt hovedvægten på det triumferende pavedømme to århundreder med investiturstriden, 1200-tallets herskerskikkelser og kampen mod det tyske kejserdømme. Byen Roms historie, Syditalien og Mellemeuropa væves således ind, at pavedømmet snarere fremtræder i sit udenrigspolitiske handlingsprogram end som en kirkelig realitet. Det er derfor også begrænset, hvor meget nyt bogen giver i kirkehistorisk henseende. Dens værdi ligger i det historiografiske sigte fra den pavelige historieskrivnings begyndelse i oldtiden til jubilåret 1475, hvor den sidste pavehistoriker, Platina, slutter sin fremstilling. Man kan håbe på, at det middelalderlige pavedømme som et aspekt af Europas historie vil vække interesse også i de skandinaviske lande, efter at disse har knyttet an til en historisk fortid ved at genoptage diplomatiske forbindelser med pavestolen. Nye studier, hvoraf mange i rækken *Päpste und Papsttum* (Hiersemanns forlag, Stuttgart), samt genoptrykket af L. Duchesnes udgave af *Liber pontificalis i Monumenta Germaniae Historica* muliggør nye forskningsinitiativer.

Tore Nyberg

ANTONIA GRANSDEN: *Historical Writing in England II, c. 1307 to the Early Sixteenth Century.* London and Henley, Routledge & Kegan Paul, 1982. XXIV + 644 s., ill. 30 £. ib.

Otte år efter bind I, jfr. omtalen i dette tidsskrift bd. 77 s. 275-76, udkommer andet og afsluttende bind – samme udstyr og indbinding, men nu i fotosats og til den dobbelte pris!

Forfatteren opdeler sit stof i 14 store kapitler, begyndende med overgangstiden omkring Edward II.s tiltræden, mange af dem med den karakteristiske overskrift *Chroniclers of the Reign of . . .*, en yderligere bevidst understregning af stoffets kronologiske ordning, men samtidig med plads til en præcis præsentation og placering af betydningsfulde og mindre betydningsfulde forfattere.

Særlige kapitler er forbeholdt til beskrivelser af de mest markante personligheder og deres arbejder: Fra Edward II.s tid Ranulf Higden og hans hovedværk *Polychronicon*, en slags historisk verdensleksikon, bevaret i over 140 håndskrifter, heriblandt et af hans egne med egenhændige tekstændringer, belyst med tre detailfotos på tavle II. Adskillige steder blev *Polychronicon* fortsat efter hans død engang i 1360'erne, navnlig i de store klostre. I klostret St. Alban's blev en sådan